

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Лиснички Ірини Петрівни «Соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Судова система є невід'ємною частиною правової держави, що покликана забезпечити дотримання прав і свобод громадян через механізм справедливого і неупередженого розгляду справ. Водночас ефективність її роботи залежить не лише від суддів, а й від інших учасників процесу, серед яких особливу роль відіграє секретар судового засідання. Робота секретаря судового засідання передбачає широкий спектр обов'язків, починаючи від фіксації ходу засідання та ведення протоколу, до організації комунікації між учасниками процесу і судом. Крім того, секретар здійснює підготовку та оформлення судових документів, що є важливим етапом у забезпеченні правового порядку. Від його кваліфікації та професіоналізму залежить безперебійне функціонування судочинства. У цьому контексті, важливою є підготовка кадрів для цієї посади, що вимагає високого рівня спеціальних знань і навичок. Все це підтверджує актуальність, суспільне і наукове значення дисертаційного дослідження Лиснички Ірини Петрівни «Соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання».

Вагомість проведеного дослідження підтверджена його виконанням у межах науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Аналіз тексту дисертації дозволяє засвідчити результати глибокого та ретельного теоретичного аналізу заявленої теми дослідження. Авторкою були чітко визначені мета, об'єкт та предмет дослідження, окреслені його основні завдання. Обрана теоретико-методологічна основа дослідження повною мірою відповідає заявленим меті та предметному спрямуванню наукового пошуку.

Наукова новизна проведеного І.П. Лисничкою дослідження обумовлена тим, що у ньому вперше здійснено обґрунтування змісту та нормативного регулювання в розробці вимог до діяльності секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства; визначено та систематизовано соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання, що визначають його професійну успішність, та полягають у необхідності налагодження ефективної міжособистісної комунікації з учасниками судового процесу, вирішенні конфліктних ситуацій професійної взаємодії, прояву соціальної емпатії та загальної самоефективності; виявлено гендерні відмінності прояву соціально-психологічних якостей секретарів судового засідання у професійній діяльності; виокремлено структуру професійно важливих якостей секретаря судового засідання та їх критерії за пізнавальним і комунікативним компонентами; визначено і статистично обґрунтовано рівні розвитку професійно важливих якостей секретаря судового засідання (низький, середній та високий); розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання; запропоновано модель професійної успішності секретарів судового засідання та узагальнено вимоги щодо вдосконалення їх професійного відбору й професійної підготовки; подальшого розвитку дістали погляди на соціально-психологічні підходи до принципів, засобів і технологій підвищення успішності професійної діяльності секретаря судового засідання; поглиблено теоретико-методологічні положення щодо прогностичних критеріїв та детермінант розвитку професійно важливих якостей секретаря судового засідання.

Окремої уваги заслуговує те, що теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації можуть бути рекомендовані для впровадження в закладах освіти, установах юридичного профілю, з метою оптимізації процесу професійної підготовки секретарів судового засідання. Вони також можуть бути використані в практиці модернізації підготовки цих фахівців шляхом впровадження соціально-психологічних програм розвитку професійно важливих якостей і забезпечення соціально-психологічного супроводу їхньої професійної діяльності.

Дисертація складається з анотації, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Варто відзначити раціональну побудову структури, логічність викладу змісту рецензованого дисертаційного дослідження, а також грамотність та багатство мовленнєвого стилю дисертантки. Кожен із трьох розділів дисертації є завершеним цілим, відповідно до поставленої мети і завдань, містить чіткі формулювання визначень основних понять. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів та дослідженню загалом. Робота містить велику кількість таблиць та рисунків, що дає змогу унаочнити та об'ємно презентувати отримані експериментальні дані.

У *першому розділі* дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічний аналіз діяльності секретаря судового засідання» І.П. Лисничка обґрунтовує основні підходи до визначення поняття професійної діяльності у вітчизняній і зарубіжній психології, визначає зміст та нормативно-правове регулювання діяльності секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства; характеризує особливості професійної діяльності секретаря судового засідання. Зокрема, визначено, що поняття діяльності нерозривно пов'язано з поняттям мотиву, і встановлено, що професійна діяльність розглядається як діяльність людини за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець. Дисертантка звертає увагу на актуальність відновлення наукових підходів до формування динамічної функціональної

структури професійної діяльності, в основі якої лежать глибокі знання та високий рівень загальної культури особистості, високі моральні якості, висока пізнавальна активність та самостійність, здібності та професійна майстерність, інтерес до діяльності тощо. Зазначено також, що знання та врахування соціально-психологічних характеристик фахівця слугують психологічною основою для професійного відбору, професійних консультацій, моделювання і проєктування нових видів діяльності, дозволяють максимально точно реалізувати принцип індивідуального підходу, як на етапі прийому на роботу, так і в процесі подальшої професійної діяльності та підвищення кваліфікації.

Розкриваючи зміст та нормативно-правове регулювання діяльності секретаря судового засідання, дослідниця визначає особливості діяльності секретаря судового засідання як працівника апарату суду, які полягають у здійсненні повноважень в межах внутрішнього трудового розпорядку, встановленого для працівників апарату суду; дотриманні правил поведінки працівника суду під час виконання посадових обов'язків та етичних вимог, що висуваються до державного службовця у відносинах зі співробітниками та відвідувачами суду; наявності особливих підстав притягнення до відповідальності. Звернено увагу на важливості врахування змісту та нормативно-правового регулювання в розробці вимог до професійної діяльності секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства, що зумовлено як запитами психологічної та юридичної практики, так і необхідністю переосмислення проблеми в контексті сучасних теоретико-методологічних позицій соціальної психології.

У *другому розділі* дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання» авторкою розкрито комплексну процедуру емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання; наведено та проаналізовано основні результати проведеного

дослідження; визначено структуру, критерії та рівні розвитку професійно важливих якостей секретарів судового засідання.

Послідовний та всебічний аналіз отриманих І.П. Лисничкою результатів емпіричного пошуку став можливим завдяки використанню дисертанткою комплексу надійних і валідних емпіричних методів дослідження, серед яких і спостереження, і бесіда, і структуроване інтерв'ю, й анкетування, й експертна оцінка, а також низка психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження професійно значущих якостей секретарів судового засідання. Ефективно застосовано статистичні методи обробки даних (кореляційний аналіз, регресійний аналіз, трирівнева шкала нормативів).

На особливу увагу заслуговує те, що узагальнюючи результати теоретичного та емпіричного дослідження, дисертантка обґрунтовує компоненти структури професійно важливих якостей секретарів судового засідання (пізнавальний і комунікативний), які конкретизуються в соціально-психологічних показниках: соціальна емпатія; здатність контролювати власні дії, вчинки й емоції в процесі комунікативної взаємодії; компетентність, авторитетність, впевненість в собі; дружелюбність, орієнтація на адекватне сприйняття, розуміння і прийняття партнера, на компроміс і співпрацю у взаєминах; стійкість до конфліктів.

Цінністю рецензованого дослідження є й те, що Іриною Петрівною на основі обчислення середніх значень та стандартного відхилення за кожним емпіричним показником виокремлено і статистично обґрунтовано три рівні розвитку професійно важливих якостей секретарів судового засідання: низький, середній та високий, та їх статистичні межі. Кожен з виокремлених рівнів детально охарактеризований у роботі. У більшості досліджуваних виявлено середній рівень і встановлено переважання показників пізнавального компонента у діяльності секретаря судового засідання.

Примітно, що у роботі дослідниця звертає увагу на гендерні особливості прояву професійно значущих якостей секретарів судового засідання і здійснює

ґрунтовний порівняльний аналіз у представників професії чоловічої та жіночої статі.

Загалом отримані результати актуалізували необхідність запровадження програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання. Важливо те, що дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були враховані при побудові комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Соціально-психологічні основи удосконалення діяльності секретаря судового засідання» авторкою запропоновано концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання; розроблено модель професійної успішності секретаря судового засідання та узагальнено професійні вимоги до секретарів судового засідання з метою вдосконалення їх професійного відбору та професійної підготовки.

Апелюючи до результатів констатувального етапу дослідження, дисертантка обґрунтовує комплексну програму соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання, спрямовану на розвиток професійно важливих якостей учасників, їх мотивації до професійної діяльності та відкритості до нового когнітивного досвіду; розвиток навичок і вмінь ефективного спілкування; здатності до позитивного самоставлення та адекватної самооцінки, конструктивного оцінювання та прийняття інших людей та взаємин з ними; формування здатності до рефлексії; розвиток соціально-психологічних особливостей, необхідних в процесі здійснення професійної діяльності; актуалізацію наявних професійно важливих властивостей та вмінь; збагачення професійного і життєвого досвіду. Цінністю цієї програми є те, що вона побудована за логікою розгортання процесів самосвідомості та професійного саморозвитку, які активізуються через особистісне пізнання власного Я, своїх бажань, потреб та уподобань, а також

через самоаналіз та самоставлення. Програма соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання побудована за блочно-модульною системою і включає в себе такі блоки: «Розвиток соціальної емпатії», «Підвищення рівня комунікативної компетентності», «Гармонізація соціально-психологічного клімату в професійному колективі».

Результати апробації програми супроводу дозволили дослідниці обґрунтувати модель успішності професійної діяльності секретаря судового засідання. Особливої наукової ваги моделі додали результати проведеного множинного регресійного аналізу, який дозволив не лише спрогнозувати та оцінити ступінь вірогідності, а й визначити найбільш значущими для прогнозування показники (незалежні змінні) та змінні, що можуть бути виключені з прогностичної моделі.

З метою забезпечення професійної успішності секретаря судового засідання дисертантка обґрунтовує чіткі принципи: урахування соціально-психологічних особливостей діяльності, професійно важливих якостей секретаря судового засідання, а також логіки професіогенезу (специфіки кожного з етапів професійного становлення секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства); діалогізації; інтеграції міжгалузевих наукових досягнень та практики професійної діяльності; розвитку рефлексивності та відповідальності; випереджального характеру підготовки в контексті еволюції інституту судочинства і підтримки особистості в умовах сучасних соціогенних викликів.

Науковій значущості дисертаційному дослідженню додав проведений Лисничкою І.П. багатофакторний моніторинг результатів успішності діяльності секретарів судового засідання, який підтвердив тенденцію до успішності процесу їх професійної діяльності і якості життя загалом.

В цілому рівень аналізу досліджуваної проблеми, глибина теоретичних узагальнень, логіка та послідовність викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень авторки дисертаційної роботи та наскрізне

проникнення у досліджувану проблему.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на значний особистий внесок здобувачки у розробку проблеми дослідження, який свідчить про широке науково-дослідне поле апробації, реалізацію та обробку експериментальних даних здійснених самостійно з наступним обговоренням і висвітленням у 16 публікаціях авторки, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 3 статті – у наукометричних виданнях), 9 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Обґрунтованість одержаних у роботі положень, висновків та рекомендацій І.П. Лиснички забезпечена застосуванням констатувального та формувального експериментів, їх відповідністю чітко визначеній теоретико-методологічній базі та завданням дослідження. Основні його ідеї логічно доведені до практичного впровадження. Робота не містить академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, слід вказати на окремі зауваження та побажання.

1. Здійснюючи теоретичний аналіз проблеми дослідження, у підпункті 1.3. «Секретар судового засідання як суб'єкт судочинства» першого розділу роботи дисертантка розкриває суть основних функцій та завдань секретаря судового засідання, підкреслює важливу роль цього учасника провадження в організації судового розгляду і його проведенні. Все це підкріплюється нормативними документами, які визначають процесуальний статус секретаря. Водночас, спостерігається недостатня чіткість власне авторського бачення секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства. Тому вважаємо, що теоретичний матеріал у цій частині роботи більше потребує саме авторського обґрунтування основних ідей та положень.

2. У другому розділі дисертаційної роботи, обґрунтовуючи ключові моменти комплексного емпіричного дослідження, яке здійснювалося на констатувальному його етапі, дисертантка описує вибірку досліджуваних, її

кількісні, вікові та гендерні характеристики. Також подано інформацію про залучених експертів. Однак доречним було б, на нашу думку, представити у тексті дисертації більш розгорнуту характеристику вибірки респондентів та основні принципи її формування. Зокрема, вказати на розподіл фахівців у галузі судочинства, конкретизувати їх стаж та досвід роботи.

3. На основі узагальнення результатів теоретико-методологічного аналізу та емпіричного дослідження, дисертантка обґрунтовує два компоненти структури професійно важливих якостей секретарів судового засідання: пізнавальний і комунікативний. Ці компоненти більш детально розкриваються у низці показників: соціальна емпатія, мотиваційні орієнтації в міжособистісних стосунках, прийняття і розуміння співрозмовника; рівень комунікативного контролю, особливості міжособистісних стосунків у професійній взаємодії. Однак вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що рецензоване дослідження виглядало б більш ефективно, якби у ньому було виокремлено і обґрунтовано поведінковий компонент, який би включав в себе показники професійних дій секретарів. Тим більше, що далі ці показники згадуються в переліку критеріїв рівнів розвитку професійно значущих якостей секретарів судового засідання, як-то: здатність контролювати власні дії та вчинки в процесі комунікативної взаємодії; впевненість в собі, стійкість до конфліктів тощо.

4. За результатами проведеного дослідження у дисертації запропоновано модель успішності професійної діяльності секретаря судового засідання, розроблену на основі узагальнення результативно-змістових показників їх професійно значущих якостей. Також зазначається про проведення багатofакторного моніторингу результатів успішності діяльності секретарів судового засідання, що підтвердило тенденцію до успішності процесу їх професійної діяльності і якості життя в цілому. Вважаємо, що дисертаційне дослідження стало б більш змістовним, якби наведений статистичний показник

був підкріплений відповідними таблицями у самому тексті роботи або в додатках.

Проте висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки проведеного Лисничкою Іриною Петрівною дослідження, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є цілісною науково-дослідною роботою.

Зміст автореферату та публікацій авторки ідентичні змісту основних положень дисертації.

Представлена до захисту кандидатська дисертація «Соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а Лисничка Ірина Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної психології

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника МОН України

Віктор ПЛЕЦЬКИЙ

